

W. Smit
W.P. Davidse
J. de Jager
C. de Ruijter
M.H. Smit
C. Taal
M.O. van Wijk

Periodieke Rapportage 31-96

VISSERIJ IN CIJFERS 1996

Juli 1997

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Visserij

REFERAAT

VISSERIJ IN CIJFERS 1996

Smit, W. et al.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1997

Periodieke Rapportage 31-96

ISSN 0921-4283

56 p., tab., English Summary

Deze jaarlijkse rapportage over de Nederlandse visserij bevat onder andere gegevens over de bedrijfsresultaten en financiële positie van de kottervisserij (per vaartuig en sector) en mosselcultuur in 1996 met vergelijkende cijfers van voorgaande jaren.

De kottervloot kromp verder in van 452 naar 437 schepen. Deze kotters waren in 1996 gemiddeld minder dagen op zee. De gemiddelde leeftijd van de kotters neemt steeds meer toe.

De besomming in de kottervisserij daalde van 629 naar 607 miljoen gulden. Het nettoresultaat verbeterde licht tot ongeveer 6 miljoen gulden. De solvabiliteit van de kotterbedrijven ging verder achteruit.

De aanvoer van mosselen steeg met 10% maar door een lagere prijs daalde de opbrengst van 126 naar 106 miljoen gulden. Grotere mosselbedrijven zagen hun resultaten relatief meer dalen.

Nederland heeft in 1996 voor 2,4 miljard gulden uitgevoerd aan visproducten. Daar stond een import ter waarde van 1,6 miljard tegenover.

Visserij/Bedrijfsuitkomsten/Mosselcultuur/Financiële positie/Investeringsen

---

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	7
SAMENVATTING	9
SUMMARY	11
CONTENTS OF TABLES	13
1. ALGEMEEN OVERZICHT	15
1.1 Ontwikkeling van vloot en investeringen	15
1.2 Besomming	17
1.3 Activiteiten Nederlandse visafslagen	17
1.4 Invoer en uitvoer	18
2. BEDRIJFSRESULTATEN KOTTERVISSERIJ	20
2.1 De vloot	20
2.2 Resultaten van de kottersector	21
2.3 Resultaten per pk-groep	23
2.4 Resultaten per tak van visserij	25
3. FINANCIËLE POSITIE KOTTERVISSERIJ	30
3.1 Aantal bedrijven	30
3.2 Financiering	30
3.3 Liquiditeitsontwikkeling per pk-groep	31
3.4 Nettokasstroom van de sector als geheel	32
4. BEDRIJFSRESULTATEN MOSSELCULTUUR	34
4.1 Aantal bedrijven en vloot	34
4.2 Aanvoer en opbrengst	35
4.3 Bedrijfseconomisch resultaat mosselsector	36
4.4 Bedrijfsresultaten per grootteklasse	37
5. BUITENLANDSE HANDEL	39
5.1 Invoer	39
5.2 Uitvoer	40
PUBLICATIES IN 1996/97	43

	Blz.
BIJLAGEN	47
1. Overzicht van de Nederlandse vangstrechten 1991-1997	48
2. Invoer van vis en visproducten naar productvorm	50
3. Uitvoer van vis en visproducten naar productvorm	51
4. Invoer van vis en visproducten naar continent	52
5. Uitvoer van vis en visproducten naar continent	54
6. Gemiddelde aanvoerprizen van enkele vissoorten op Nederlandse visafslagen	56

CONTENTS

	Page
INTRODUCTION	7
SUMMARY (DUTCH)	9
SUMMARY (ENGLISH)	11
CONTENTS OF TABLES (ENGLISH)	13
1. GENERAL SURVEY	15
1.1 Development of fleet and investments	15
1.2 Gross revenues	17
1.3 Dutch fish auctions	17
1.4 Imports and exports	18
2. FINANCIAL RESULTS CUTTER FISHERIES	20
2.1 The fleet	20
2.2 Economic results of the cutter sector	21
2.3 Economic results by HP group	23
2.4 Economic results by type of gear	25
3. FINANCIAL POSITION OF CUTTER FISHERIES	30
3.1 Number of enterprises	30
3.2 Financing	30
3.3 Liquidity developments by HP group	31
3.4 Aggregate net cash flow	32
4. FINANCIAL RESULTS MUSSEL CULTURE	34
4.1 Number of enterprises and fleet	34
4.2 Landings and revenues	35
4.3 Economic result of the mussel sector	36
4.4 Economic results by size class	37
5. FOREIGN TRADE	39
5.1 Imports	39
5.2 Exports	40
PUBLICATIONS IN 1996/97	43

	Page
APPENDICES	47
1. Review of Dutch fish quota 1991-1997	48
2. Imports of fishery products by product	50
3. Exports of fishery products by product	51
4. Imports of fishery products by continent	52
5. Exports of fishery products by continent	54
6. Average landing prices of selected species on Dutch fish auctions	56

WOORD VOORAF

De periodieke rapportage "Visserij in cijfers" geeft voor de kottervisserij en de mosselcultuur een beknopt overzicht van de bedrijfsresultaten en de financiële positie. Van beide sectoren is een volledig beeld verkregen dankzij de medewerking vanuit het bedrijfsleven en diverse instellingen. De opbrengst- en kostengegevens zijn verzameld in het kader van het Bedrijven-Informatienet van LEI-DLO.

Voor de berekening van de voorlopige bedrijfsresultaten van 1996 zijn gegevens van opbrengsten en enkele belangrijke kostensoorten uit de bedrijfsboekhoudingen aangevuld met ramingen van de overige kosten. De voorlopige cijfers van 1996 bieden daarmee een betrouwbaar beeld en de ervaring leert dat zij in het algemeen weinig afwijken van de op een later tijdstip beschikbaar komende definitieve cijfers.

Voor de mosselcultuur zijn de bedrijfsresultaten van het laatste seizoen geraamd op basis van fiscale cijfers in het verleden.

Voor beide sectoren zijn ter vergelijking definitieve cijfers van voorgaande jaren vermeld, evenals sectorresultaten. Op grond van nieuw uitgevoerde berekeningen zijn enkele gegevens over sectorresultaten in voorgaande jaren licht herzien.

Aan deze aflevering van "Visserij in cijfers" hebben verschillende medewerkers van de afdeling Visserij een bijdrage geleverd: drs. W.P. Davidse en drs. M.H. Smit aan het hoofdstuk over de financiële positie, W. Smit, C. Taal en C. de Ruijter aan de gegevens over de bedrijfsresultaten in de kottervisserij, drs. M.O. van Wijk aan het hoofdstuk over de mosselcultuur, financiële positie en de algehele redactie en J. de Jager aan de gegevens van de grote-zeevisserij, aanvoerprijzen en het hoofdstuk buitenlandse handel. De bedrijfseconomische gegevens werden verzameld en bewerkt door de documentatiemedewerkers A. Klok, J. Ouwehand, C. de Ruijter en K. Vrolijk. De eindverantwoordelijkheid lag in handen van drs. W. Smit.

Tot slot bedank ik de vele schippers-eigenaren, kotterreders en mosselkwekers, die op basis van vrijwilligheid de gegevens beschikbaar hebben gesteld voor de berekening van bedrijfsresultaten en financiële positie. Daarbij moet tevens de zeer prettige samenwerking met een aantal administratie- en accountantskantoren worden vermeld.

De directeur,

L.C. Zachariasse

Den Haag, juli 1997

SAMENVATTING

Algemeen

1. De totale besomming van de Nederlandse zee- en kustvisserij daalde in 1996 tot 926 miljoen gulden. Deze daling komt vooral voor rekening van de mosselcultuur en de kokkelvisserij. Het aantal opvarenden nam af tot iets minder dan 2.700. De investeringen in nieuwe schepen, motoren en dergelijke daalden wederom tot een bedrag van 68 miljoen gulden.
2. De totale omzet van de Nederlandse visafslagen daalde licht als gevolg van de vangstbeperkingen voor tong en schol. Ongeveer 25% van deze omzet komt voor rekening van onder buitenlandse vlag varende vaartuigen.
3. Nederland heeft in 1996 voor 1,6 miljard gulden aan vis en visproducten ingevoerd, een stijging van 5% ten opzichte van 1995. De uitvoerwaarde bleef met 2,4 miljard gulden vrijwel op hetzelfde niveau als vorig jaar.

Kottervisserij

4. De kottervloot kromp verder in en bestaat uit 437 schepen per ultimo 1996 tegen 452 kotters vorig jaar. De gemiddelde leeftijd van de kottervloot wordt steeds hoger door een gebrek aan nieuwbouwactiviteiten. Aan boord van de kotters werkten ruim 2.000 opvarenden.
5. De totale besomming daalde enigszins van 629 tot 607 miljoen gulden. Als gevolg van een lagere inzet daalden de technische kosten met 19 miljoen. Het nettoresultaat van de sector nam toe van 2 naar 6 miljoen gulden. Bijna de helft van de kotters boekte een negatief nettoresultaat.
6. De kleine garnalenkotters en de grote boomkorkotters uit noordelijke havens wisten hun resultaten te verbeteren. Daarentegen hadden de Eurokotters (300 pk) een minder jaar.
7. De totale inzet in pk-dagen is meer dan 10% gedaald in 1996. Deze daling komt voor een groot deel voor rekening van de grotere boomkorkotters. Het gemiddeld aantal zeedagen per schip nam af van 185 tot 169 dagen in 1996.

8. De financiële balanspositie van de kotterbedrijven is verder verslechterd. Het percentage eigen vermogen ten opzichte van het totale vermogen (solvabiliteit) daalde van 39 naar 34%. De nettokasstroom uit exploitatie, die een beeld geeft van de liquiditeitspositie van de bedrijven, bleef op sectorniveau hetzelfde als vorig jaar. Het aantal bedrijven nam echter af zodat de gemiddelde nettokasstroom per bedrijf iets verbeterde. Het totale vreemd vermogen van de kotterbedrijven daalde van 522 naar 498 miljoen gulden.

Mosselcultuur

9. Het aantal bedrijven in de mosselcultuur daalde in het afgelopen seizoen. Het aandeel van de grootste bedrijven schommelt al enige jaren rond de 50% van de totale aanvoer. In de mosselvloot werd dit jaar 13 miljoen gulden geïnvesteerd, onder meer in 2 nieuwe schepen.
10. De aanvoer van mosselen steeg met 10% tot 92 miljoen kilogram. Door een prijsdaling nam de besomming echter af met 20 miljoen tot 106 miljoen gulden. De meeste mosselbedrijven zagen hun resultaten dalen. Bij de grootste bedrijven was de daling groter dan bij de kleine en middelgrote bedrijven.

SUMMARY

General

1. In 1996 total gross revenue of Dutch sea fisheries decreased to 926 million NLG, as a result of lower revenues in the cockle fishery and the mussel culture. Employment decreased slightly to about 2,700 man-years. Investments in new vessels, engines etc. decreased to 68 million NLG.
2. Total turnover of the Dutch fish auctions decreased slightly as a result of TAC reductions for plaice and sole. About 25% of this turnover was accounted for by foreign vessels.
3. Imports of fish and fish products in the Netherlands reached a level of 1,6 billion NLG in 1996 (5% higher than in 1995). Exports remained at a level of 2,4 billion NLG.

Cutter sector

4. The size of the cutter fleet decreased in 1996 to 437 vessels compared to 452 last year. The average age of the fleet is rising rapidly because of lacking investments in new vessels. Employment decreased to about 2,100 man-years.
5. Total gross revenue decreased slightly by 22 million NLG to 607 million. Due to less days-at-sea, operational costs were 19 million lower. The net economic result of all cutters was 6 million NLG, somewhat better than last year. Nearly half of the cutters, however, is not making any profit.
6. Gross revenues improved for small shrimp cutters and large beam trawlers from northern harbours. Euro-cutters (300 HP) had a relatively bad year.
7. In 1995 total effort in HP days decreased by more than 10%. Large beam trawlers accounted for a large part of this decrease. The average number of days-at-sea per vessel decreased from 185 days in 1995 to 169 in 1996.
8. The long-term financial position of the enterprises deteriorated. Solvability decreased from 39% to 34%. Net cash flow at sector level was about the same as last year. Because the number of enterprises decreased the average net cash flow improved somewhat. Total loan capital decreased to a level of 498 million NLG.

Mussel culture

9. In 1996 the number of enterprises decreased. Among them the largest enterprises accounted for about 50% of total landings during the last years. Investments amounted to 13 million NLG (including two new vessels).
10. Aggregate landings of mussels were 10% higher (at 92 million kilograms) than in the preceding season. Lower prices caused the gross revenue to decrease by 20 million NLG to 106 million. Average results per enterprise decreased, especially for the largest enterprises.

CONTENTS OF TABLES

- 1.1 Fleets of sea fisheries and mussel culture; number of vessels, engine power, age of vessels and number of crew.
- 1.2 Investments in sea fisheries, mussel culture and others.
- 1.3 Gross revenues of sea fisheries, mussel culture and others.
- 1.4 Turnover of Dutch fish auctions.
- 1.5 Dutch and foreign landings.
- 2.1 Cutters; number of vessels by region, engine capacity and age.
- 2.2 Cutters; fleet, engine power, crew and fuel consumption.
- 2.3 Cutters; aggregate financial results.
- 2.4 Cutters; financial results per vessel by region and HP group.
- 2.5 Cutters; relative shares by HP group in fleet, employment, engine power, HP days, gross revenues, costs and revenues to labour.
- 2.6 Cutters; fishing effort by HP group and type of gear.
- 2.7 Cutters; gross revenues by HP group and type of gear.
- 2.8 Cutters; average revenue to labour per crew member by HP group and type of gear.
- 2.9 Cutters; main indicators per man-year 1970-1996 at constant 1996 prices.
- 3.1 Cutters; number of enterprises.
- 3.2 Cutters; investments and foreign capital.
- 3.3 Cutters; foreign capital and net cash flow per enterprise.
- 3.4 Cutters; aggregate net result, gross and net cash flow.
- 4.1 Mussel culture; number of enterprises by size class and region.
- 4.2 Mussel culture; number of vessels by region, age and engine power.
- 4.3 Production, value and average price of mussels.
- 4.4 Mussel culture; aggregate financial results.
- 4.5 Mussel culture; average financial results per enterprise by size class.
- 5.1 Foreign trade; Imports into the Netherlands.
- 5.2 Foreign trade; Exports from the Netherlands.

1. ALGEMEEN OVERZICHT

1.1 Ontwikkeling van vloot en investeringen

Het aantal schepen in de kottervisserij is in 1996 verder gedaald. Ook het totale motorvermogen van de vloot nam af. In de grote-zeevisserijvloot zijn nu ook de twee Wiron-schepen opgenomen.

De werkgelegenheid in de zeevisserij en de mosselcultuur is dit jaar wederom gedaald.

Tabel 1.1 Totaaloverzicht van de vloot van de zeevisserij en de mosselcultuur (per 31 december)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
AANTAL VAARTUIGEN							
- kottervisserij	533	491	472	474	464	452	437
- grote-zeevisserij c)	13	13	13	12	12	12	14
- mosselcultuur	82	82	80	77	77	76	75
Totaal	628	586	565	563	553	540	526
MOTORVERMOGEN (1.000 pk b))							
- kottervisserij	544	498	487	496	491	487	467
- grote-zeevisserij	80	80	81	74	81	81	85
- mosselcultuur	38	39	39	38	39	40	42
Totaal	662	617	607	608	611	608	594
LEEFTIJD SCHEPEN							
- 0-10 jaar	273	241	226	214	200	184	171
- 11-20 jaar	102	108	111	121	130	138	144
- meer dan 20 jaar	253	237	228	228	223	218	211
Totaal	628	586	565	563	553	540	526
AANTAL OPVARENDEN							
- kottervisserij	2.486	2.292	2.195	2.184	2.159	2.108	2.032
- grote-zeevisserij	382	426	430	423	392	398	426
- mosselcultuur	251	251	243	240	235	230	225
Totaal	3.119	2.969	2.868	2.847	2.776	2.736	2.683

a) Voorlopige cijfers; b) 1 pk = 0,736 kW; c) Vanaf 1996 inclusief Wiron-schepen.

Bron: Directie Visserij; Scheepvaart-Inspectie; Produktschap Vis; LEI-DLO.

De investeringen in de vloot zijn verder gedaald tot 68 miljoen gulden. In totaal werden slechts 4 nieuwe schepen aan de kottervloot toegevoegd. In plaats van in nieuwbouw werd dit jaar veel geïnvesteerd in nieuwe motoren en renovaties van het oude schip.

In de mosselcultuur lagen de investeringen op hetzelfde niveau als vorig jaar terwijl in de grote zeevisserij in totaal 18 miljoen werd geïnvesteerd in onder andere het nieuwe Wiron-schip SCH 23.

Tabel 1.2 Overzicht van de investeringen in de zee- en kustvisserij a)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
KOTTERVISSERIJ							
Miljoen gulden b)	64	31	66	84	63	54	31
- Aantallen:							
. nieuwe schepen	15	6	13	12	8	5	4
. andere schepen c)	3	3	2	2	2	3	1
. verlengingen e.d.	2	-	-	3	3	2	3
. nieuwe motoren	12	6	12	18	15	26	33
GROTE ZEEVISSERIJ							
Miljoen gulden b)	50	0	0	0	115	0	18
- Aantallen:							
. nieuwe schepen	1	-	-	-	2	-	1
. andere schepen c)	1	-	-	-	-	-	-
. verlengingen e.d.	-	-	-	-	1	-	1
MOSSEL CULTUUR							
Miljoen gulden b)	14	10	2	9	9	15	13
- Aantallen:							
. nieuwe schepen	3	2	-	2	2	3	2
. andere schepen c)	2	-	-	2	-	-	-
. verlengingen e.d.	3	3	-	-	2	2	4
. nieuwe motoren	4	4	4	6	4	4	6
OVERIGE SECTOREN d)							
Miljoen gulden b)	2	1	1	2	6	4	6
- Aantallen:							
. nieuwe schepen	2	-	-	1	2	1	2
. andere schepen c)	4	1	1	1	1	-	2
. verlengingen e.d.	1	1	1	-	-	1	2
. nieuwe motoren	2	2	2	-	2	5	8
TOTALE VLOOT							
Miljoen gulden b)	130	42	69	95	192	73	68
- Aantallen:							
. nieuwe schepen	21	8	13	15	14	9	9
. andere schepen c)	10	4	3	5	3	3	3
. verlengingen e.d.	6	4	1	3	6	5	10
. nieuwe motoren	18	12	18	24	21	35	47

a) Bruto-investeringen, exclusief elektronische apparatuur en dekwerktuigen. Peildatum: tijdstip van in de vaart brengen; b) Bruto, zonder aftrek van WIR-premie; c) Tweedehands schepen uit buitenland of andere bedrijfstakken; d) Oestercultuur, kokkelvisserij en overige kustvisserij.

1.2 Besomming

De totale opbrengst van de zeevisserij was exact gelijk aan die van vorig jaar op een niveau van bijna 800 miljoen gulden. In de grote zeevisserij was sprake van een opbrengststijging met 23 miljoen. Weliswaar daalde de haringaanvoer als gevolg van de vangstbeperkingen maar dit werd gecompenseerd door een hogere aanvoer van horsmakreel.

De kokkelvisserij had wederom een slecht jaar met een besomming die nu bijna gehalveerd is ten opzichte van 1994.

Tabel 1.3 Opbrengst van de Nederlandse zee- en kustvisserij (x miljoen gulden) a)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 d)
Kottervisserij	661	692	744	652	616	625	629	607
Grote zeevisserij b)	152	149	162	168	185	147	166	189
Totaal zeevisserij	813	841	906	820	801	772	796	796
Mosselcultuur c)	70	105	85	91	92	105	126	106
Oestercultuur	17	11	6	8	8	7	7	6
Kokkelvisserij	44	31	13	52	43	32	25	17
Diversen	1	1	1	1	1	1	1	1
Totaal	963	983	1.017	973	941	917	955	926

a) Inclusief aanvoer in buitenlandse havens; b) Vanaf 1996 inclusief Wiron-schepen; c) Exclusief de door het Mosselfonds opgenomen mosselen, seizoenscijfers; d) Voorlopige cijfers.
Bron: Directie Visserij, Produktschap Vis, ramingen LEI-DLO.

1.3 Activiteiten Nederlandse visafslagen

De omzet van de Nederlandse visafslagen is de laatste jaren redelijk stabiel gebleven (zie tabel 1.4). De afslag van Urk is nog steeds het grootst, op afstand gevolgd door die van IJmuiden.

Tabel 1.4 Afslagen en hun omzet (in miljoen gulden)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Urk	241	199	227	238	235	215
Harlingen	92	89	76	79	78	72
Lauwersoog	83	76	70	57	51	56
Den Helder	115	102	101	98	100	101
Den Oever	20	22	22	19	24	22
Scheveningen	59	57	50	44	46	51
Goedereede	101	85	81	77	80	83
Breskens	18	18	18	22	24	23
Vlissingen	47	47	50	51	57	60
Colijnsplaat	14	18	19	19	26	16
IJmuiden	115	111	111	111	108	118
Totaal	905	821	824	815	830	817

Bron: Produktschap Vis.

Een flink deel van de afslagactiviteiten komt inmiddels op naam van buitenlandse schepen. In 1996 namen zij naar schatting 25% van de afslagomzet voor hun rekening.

Tabel 1.5 Nederlandse en buitenlandse aanvoer op Nederlandse afslagen (miljoen gld.) a)

	Opbrengst 1996	Opbrengst 1995
Nederlandse kotters b)	618	633
Buitenlandse schepen c)	199	197
Totaal	817	830

a) Haring van Nederlandse kotters wordt verondersteld via de afslag te zijn aangevoerd;
b) Exclusief overige opbrengsten; c) Raming.

Bron: Produktschap Vis, LEI-DLO.

De buitenlandse schepen voerden in 1996 ongeveer 40% van de schol en 10% van de tong aan op de Nederlandse afslagen. Een aantal van deze schepen vaart met een Nederlandse bemanning en hoort bij een Nederlands bedrijf.

1.4 Invoer en uitvoer

In 1996 steeg de totale waarde van de invoer met 5%. De uitvoer bleef gelijk. De groei van de invoer kwam bijna geheel voor rekening van de handelsbetrekkingen met Afrikaanse landen. Het aandeel van de EU in de handel

daalde ten koste van de overige Europese landen. Voor een deel werd dit veroorzaakt door toetreding tot de EU van Zweden, Finland en Oostenrijk. De uitvoer naar de overige werelddelen bleef in totaliteit op ongeveer hetzelfde niveau.

Tabel 1.6 Invoer en uitvoer van visproducten (x miljoen gulden) a) b) c)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Invoer:							
- totaal	1.191	1.435	1.380	1.351	1.436	1.521	1.592
waarvan uit:							
- EU	736	892	883	649	732	743	753
- overig Europa	174	197	241	289	266	282	275
- overige Wereld	281	346	256	413	438	496	564
Uitvoer:							
- totaal	2.298	2.462	2.400	2.338	2.388	2.363	2.355
waarvan naar:							
- EU	1.799	1.961	1.881	1.799	1.858	1.838	1.916
- overig Europa	186	194	175	187	209	179	98
- overige Wereld	313	307	344	352	321	346	341

a) Als gevolg van de vrijmaking van de EU-binnengrenzen is de statistiek gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers vanaf 1993, met name voor de EU, niet geheel vergelijkbaar met die van voorgaande jaren; b) EU vanaf 1996 inclusief Zweden, Finland en Oostenrijk; c) Zie ook bijlagen 2 tot en met 5.

Bron: CBS/LEI-DLO.

2. BEDRIJFSRESULTATEN KOTTERVISSERIJ

2.1 De vloot

De omvang van de kottervloot is verder gedaald van 452 tot 437 kotters (zie tabel 2.1). Deze daling komt bijna geheel voor rekening van de Noordelijke vloot. De kottervloot wordt gemiddeld steeds ouder. Het percentage kotters jonger dan 10 jaar is gedaald van 43% in 1990 naar 30% dit jaar. Het gemiddelde motorvermogen daalde licht.

Tabel 2.1 Aantal vaartuigen in de kottervisserij naar regio, leeftijd en motorvermogen (per 31 december)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Regio							
- Noord	395	358	354	356	351	338	323
- Zuid	138	133	118	118	113	114	114
Totaal	533	491	472	474	464	452	437
Leeftijd							
0 - 10 jaar	231	201	189	178	167	149	132
11 - 20 jaar	95	100	101	108	114	120	125
meer dan 20 jaar	207	190	182	188	183	183	180
Totaal	533	491	472	474	464	452	437
Motorvermogen (pk)							
1 - 100	5	4	1	1	0	0	0
101 - 150	23	23	21	19	19	17	17
151 - 200	56	53	51	46	44	36	34
201 - 260	52	53	50	54	56	54	47
261 - 300	115	118	120	124	128	132	136
301 - 400	3	2	2	2	1	2	4
401 - 600	26	19	17	17	13	10	11
601 - 800	21	12	11	10	4	5	5
801 - 1.100	12	7	7	6	6	6	5
1.101 - 1.300	30	23	20	15	11	10	7
1.301 - 1.500	37	30	24	22	15	10	7
1.501 - 2.000	73	70	72	84	96	101	97
2.001 -	80	77	76	74	71	69	67
Totaal	533	491	472	474	464	452	437
Gemiddeld motorvermogen (pk)	1.020	1.015	1.031	1.046	1.058	1.076	1.069

a) Voorlopige cijfers.

Bron: Directie Visserij; Scheepvaart-Inspectie; LEI-DLO.

2.2 Resultaten van de kottersector

De totale besomming van de kottervloot daalde enigszins van 629 naar 607 miljoen (zie tabel 2.3). Een lagere aanvoer werd gedeeltelijk gecompenseerd door hogere prijzen voor met name platvis.

De technische kosten (alle kosten exclusief loonbestanddelen) namen af met 19 miljoen als gevolg van de lagere inzet van de vloot en dalende afschrijvings- en rentelasten.

Tabel 2.2 *Kottervisserij - sectorresultaten (x miljoen gulden)*

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Besomming b)	692	744	652	616	625	629	607
Af: technische kosten c)	479	457	422	433	439	436	417
Arbeidsopbrengst	213	287	231	183	186	193	190
waarvan:							
- deel/sociale lasten	219	236	202	183	187	191	184
- nettoresultaat	-7	50	29	0	-1	2	6
In guldens van 1996:							
Besomming b)	805	833	715	658	649	643	607
Af: technische kosten c)	558	512	462	463	456	445	417
Arbeidsopbrengst	247	321	253	195	193	198	190
waarvan:							
- deel/sociale lasten	255	265	221	195	194	196	184
- nettoresultaat	-8	56	32	0	-1	2	6

a) Voorlopige cijfers; b) Inclusief diverse opbrengsten; c) Alle kosten, exclusief deel, sociale lasten, proviand, graailoon en vakantiegeld.

De totale arbeidsopbrengst van de kottervisserij - besomming minus technische kosten - bleef al met al op hetzelfde niveau. Het totale nettoresultaat van de kotters steeg licht naar 6 miljoen gulden. Als we echter kijken naar het resultaat van individuele schepen, dan is het beeld heel wat minder positief. Iets minder dan de helft van de kotters zit namelijk nog steeds in de rode cijfers. Haalde in 1995 nog driekwart van de zuidelijke kotters een positief nettoresultaat, dit jaar was dat nog maar ruim de helft.

De inkringing van de kottervloot heeft geleid tot een daling van de werkgelegenheid tot 2.032 opvarenden in 1996 (zie tabel 2.3). Het oliegebruik nam fors af als gevolg van de lagere inzet van de kottervloot.

Tabel 2.3 Kottervisserij - enkele kengetallen (jaargemiddelde respectievelijk -totalen)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Aantal schepen	553	512	482	473	469	458	447
Motorvermogen (1.000 pk)	559	521	492	491	493	489	477
Aantal opvarenden	2.486	2.292	2.195	2.184	2.159	2.108	2.032
Olieverbruik (mln.)	320	305	323	353	369	368	332

a) Voorlopige cijfers.

2.3 Resultaten per pk-groep

De Euro-kotters (300 pk) zagen hun besomming fors verslechteren door tegenvallende vangsten in de kustwateren. Daarentegen hadden de kleinere garnalenkotters (tot 260 pk) een relatief goed jaar. De grotere boomkorkotters (rond de 2.000 pk) wisten hun besomming redelijk op peil te houden.

Het gemiddelde nettoresultaat volgde in grote lijnen de ontwikkeling van de besomming. In de belangrijke groep 1.501-2.000 pk wisten de noordelijke kotters hun resultaat te verbeteren terwijl de zuidelijke kotters gemiddeld hetzelfde resultaat haalden als vorig jaar. De zuidelijke boomkorkotters met meer dan 2000 pk zagen hun gemiddelde nettoresultaat halveren. Overigens zijn de resultaten van de grote kotters uit zuidelijke havens gemiddeld nog steeds iets beter dan die van de noordelijke kotters. Een nadere beschouwing van de spreiding van de resultaten leert echter wel dat meer dan 60% van de noordelijke kotters in 1996 de resultaten zag verbeteren terwijl van de zuidelijke kotters juist 70% een slechter resultaat had.

Tabel 2.5 geeft een indruk van het relatieve belang van de verschillende pk-groepen in de totale inzet en het financieel resultaat van de kottervisserij. De verhoudingen bleven in grote lijnen gelijk aan die in 1995. De groep 1.501-2.000 pk wist haar aandeel in de arbeidsopbrengst wederom te vergroten.

Het aandeel van de grote kotters (boven 1.500 pk) in de besomming is structureel lager dan het aandeel in pk-dagen. Er is dus sprake van een afnemende meeropbrengst naarmate het schip groter wordt. Wel is het aandeel van de grote kotters (meer dan 1.500 pk) in de Nederlandse visserij sterk toegenomen. Het aandeel van deze groep in het motorvermogen is sinds 1990 gestegen van 63% naar 80%.

Tabel 2.4 Gemiddelde bedrijfsresultaten per vaartuig in de kottervisserij (x 1.000 gulden)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
A. NOORD							
- 101-150 pk							
. brutobesomming	237	215	224	153	195	181	243
. nettoresultaat	-8	-17	11	-28	-16	-15	20
. loonkosten volw. opvarende	53	54	59	41	54	49	60
- 151-200 pk							
. brutobesomming	298	257	222	208	199	266	291
. nettoresultaat	9	5	3	-9	8	36	44
. loonkosten volw. opvarende	60	54	55	47	50	56	63
- 201-260 pk							
. brutobesomming	316	345	346	332	373	351	386
. nettoresultaat	-27	-23	-19	-33	-16	-12	0
. loonkosten volw. opvarende	54	62	63	61	67	61	70
- 261-300 pk							
. brutobesomming	623	893	776	754	680	748	704
. nettoresultaat	-9	76	28	-11	-49	8	-4
. loonkosten volw. opvarende	71	96	80	76	76	87	75
- 401-600 pk							
. brutobesomming	806	1.064	809	772	812	917	979
. nettoresultaat	23	138	8	-29	-46	-3	50
. loonkosten volw. opvarende	75	111	82	76	76	91	88
- 601-800 pk							
. brutobesomming	995	1.062	1.012	859	779	860	866
. nettoresultaat	-37	32	61	-34	-56	6	39
. loonkosten volw. opvarende	76	81	79	61	63	66	61
- 801-1.100 pk							
. brutobesomming	-	-	-	1.019	1.029	1.137	-
. nettoresultaat	-	-	-	-119	-191	-93	-
. loonkosten volw. opvarende	-	-	-	56	62	65	-
- 1.101-1.300 pk							
. brutobesomming	1.928	2.296	2.055	1.715	1.477	1.299	1.191
. nettoresultaat	171	367	264	63	40	-28	-69
. loonkosten volw. opvarende	102	121	102	83	73	73	67
- 1.301-1.500 pk							
. brutobesomming	2.064	2.516	2.025	1.957	1.847	1.887	-
. nettoresultaat	243	508	152	72	62	155	-
. loonkosten volw. opvarende	105	125	100	94	94	100	-
- 1.501-2.000 pk							
. brutobesomming	2.425	2.989	2.592	2.367	2.523	2.538	2.554
. nettoresultaat	102	383	208	-75	-70	-105	11
. loonkosten volw. opvarende	108	133	109	97	101	103	105
- 2.001- pk							
. brutobesomming	2.933	3.183	3.196	3.085	2.946	2.789	2.678
. nettoresultaat	-196	21	76	25	-20	-98	-64
. loonkosten volw. opvarende	134	138	125	109	106	107	106

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 2.4 (vervolg)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
B. ZUID							
- 201-260 pk							
. brutobesomming	182	187	184	197	-	-	240
. nettoresultaat	-61	-53	-53	-41	-	-	-23
. loonkosten volw. opvarende	35	34	36	39	-	-	46
- 261-300 pk							
. brutobesomming	743	725	717	756	737	851	761
. nettoresultaat	-35	-34	-42	-8	-13	43	-24
. loonkosten volw. opvarende	72	68	71	70	70	87	76
- 1.101-1.300 pk							
. brutobesomming	1.551	2.037	1.667	1.322	-	-	-
. nettoresultaat	74	387	200	79	-	-	-
. loonkosten volw. opvarende	77	109	91	69	-	-	-
- 1.301-1.500 pk							
. brutobesomming	1.989	2.419	2.407	1.896	2.203	2.428	2.488
. nettoresultaat	-13	278	361	102	162	217	225
. loonkosten volw. opvarende	107	137	140	110	134	130	140
- 1.501-2.000 pk							
. brutobesomming	-	-	2.858	2.622	2.952	2.852	2.850
. nettoresultaat	-	-	152	18	109	97	94
. loonkosten volw. opvarende	-	-	125	116	127	124	134
- 2.001- pk							
. brutobesomming	2.665	3.281	3.019	3.196	3.191	3.365	3.286
. nettoresultaat	-182	224	46	202	281	329	159
. loonkosten volw. opvarende	115	143	113	117	119	125	128

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 2.5 *Procentuele verdeling van enkele kengetallen in 1990, 1995 en 1996 a) naar pk-groepen*

A. Vloot en bemanning

Pk-groep	Vaartuigen			Motorvermogen			Mensjaar		
	1990	1995	1996	1990	1995	1996	1990	1995	1996
1 - 200	16	13	12	3	2	2	7	5	5
201 - 300	30	41	42	8	11	11	21	27	29
301 - 600	6	3	3	3	1	1	6	2	2
601 - 1.100	7	2	2	6	2	2	8	2	2
1.101 - 1.500	13	5	4	18	6	5	18	6	5
1.501 - 2.000	13	22	22	24	38	40	19	33	34
2.001 -	15	15	15	39	40	40	22	24	24
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

B. Inzet en resultaat

Pk-groep	Besomming			Technische kosten			Arbeidsopbrengst		
	1990	1995	1996	1990	1995	1996	1990	1995	1996
1 - 200	3	2	2	3	2	2	4	3	4
201 - 300	13	18	18	12	16	17	14	23	20
301 - 600	4	2	2	3	2	2	5	2	2
601 - 1.100	6	2	2	5	2	2	7	1	1
1.101 - 1.500	20	6	5	17	5	4	24	7	7
1.501 - 2.000	24	39	41	25	41	41	23	34	39
2.001 -	32	31	31	35	32	32	24	29	27
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

2.4 Resultaten per tak van visserij

De inzet van de kottervisserij, gemeten in pk-dagen, is het afgelopen jaar meer dan 10% gedaald. Deze daling komt bijna volledig voor rekening van de boomkorvisserij, die te kampen had met lagere platvisquota. Met name de inzet van de boomkorkotters boven 1.100 pk daalde flink terwijl de inzet van de Euro-kotters (300 pk) gelijk bleef.

De besomming van de boomkorvisserij is enigszins gedaald tot 509 miljoen gulden (zie tabel 2.7). De vissers profiteerden weliswaar van hogere prijzen voor tong (plus 27%) en schol (plus 17%) maar dit kon de lagere aanvoer slechts gedeeltelijk compenseren. Met name de kleine tongsorteringen stegen flink in prijs.

Tabel 2.6 Inzet van de kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x 100.000 pk-dagen)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
1-200 pk							
- boomkor	1	1	1	0	-	-	-
- bordentrawl	-	-	-	0	-	-	-
- rondvisspan	-	0	0	-	-	-	-
- garnalen	16	14	12	12	10	10	9
- diversen	0	0	-	-	-	-	-
- totaal	17	16	13	12	10	10	9
201-300 pk							
- boomkor	19	26	25	29	32	26	25
- bordentrawl	3	1	4	2	1	1	1
- rondvisspan	4	4	6	3	1	3	2
- garnalen	30	29	30	35	38	43	43
- diversen	2	1	1	1	1	2	3
- totaal	58	61	65	69	73	75	74
301-600 pk							
- boomkor	7	4	1	0	1	0	-
- bordentrawl	3	-	1	1	0	-	0
- rondvisspan	12	12	11	12	9	8	8
- haringspan	-	-	-	0	-	-	-
- diversen	2	2	2	1	2	2	2
- totaal	24	18	15	15	12	10	10
601-1.100 pk							
- boomkor	22	9	6	8	7	7	8
- bordentrawl	6	1	1	-	1	1	1
- rondvisspan	20	16	15	14	9	6	4
- haringspan	1	4	1	-	1	2	-
- totaal	49	30	23	22	18	15	13
1.101-1.500 pk							
- boomkor	139	118	104	90	73	47	30
- bordentrawl	-	-	0	1	-	-	3
- rondvisspan	1	-	1	0	-	2	3
- haringspan	6	6	4	3	5	6	4
- diversen	-	-	-	1	2	3	-
- totaal	146	124	109	96	80	57	39
1.501- pk							
- boomkor	527	527	574	642	701	732	658
- haringspan	8	12	7	8	8	5	2
- totaal	535	539	582	649	709	737	660
Alle schepen							
- boomkor	714	685	711	769	814	812	721
- bordentrawl	13	2	7	4	2	2	5
- rondvisspan	36	33	33	29	18	18	17
- haringspan	15	22	13	11	14	12	6
- garnalen	46	43	42	46	48	53	52
- diversen	4	3	2	3	6	6	4
- totaal	828	788	808	863	902	907	806

- = In betreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 50.000 pk-dagen.

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 2.7 Besomming kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x miljoen gulden)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
1-200 pk							
- boomkor	1	1	1	0	-	-	-
- bordentrawl	-	-	-	0	-	-	-
- rondvisspan	-	0	0	-	-	-	-
- garnalen	20	16	15	12	12	13	13
- diversen	0	0	-	-	-	-	0
- totaal	21	18	16	12	12	13	13
201-300 pk							
- boomkor	39	69	50	57	59	47	48
- bordentrawl	4	2	6	3	1	2	2
- rondvisspan	5	6	8	4	1	5	3
- garnalen	34	28	33	38	39	58	54
- diversen	5	3	3	1	2	3	4
- totaal	86	107	100	103	103	115	111
301-600 pk							
- boomkor	9	7	1	0	2	0	-
- bordentrawl	2	-	1	1	0	-	1
- rondvisspan	11	12	12	11	7	8	8
- haringspan	-	-	-	0	-	-	-
- diversen	3	6	2	2	3	3	3
- totaal	25	25	16	14	12	11	11
601-1.100 pk							
- boomkor	24	11	5	5	5	5	6
- bordentrawl	3	1	1	-	1	1	1
- rondvisspan	11	11	10	10	5	4	3
- haringspan	2	4	1	-	1	1	-
- totaal	40	26	18	15	11	10	10
1.101-1.500 pk							
- boomkor	127	128	90	63	47	30	24
- bordentrawl	-	-	0	1	-	-	1
- rondvisspan	0	-	0	0	-	1	1
- haringspan	7	7	4	5	4	5	4
- diversen	-	-	-	1	1	1	-
- totaal	135	135	95	69	52	38	30
1.501- pk							
- boomkor	380	426	402	398	429	440	431
- haringspan	5	7	5	5	5	3	2
- totaal	385	434	407	403	434	443	433
Alle schepen							
- boomkor	580	641	550	524	542	521	509
- bordentrawl	9	3	8	4	2	3	3
- rondvisspan	27	29	30	25	13	17	15
- haringspan	14	18	11	10	10	10	6
- garnalen	54	44	48	50	51	71	67
- diversen	8	9	5	4	7	7	7
- totaal	692	744	652	616	625	629	607

- = In desbetreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 500.000 gulden.

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 2.8 Gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar in de kottervisserij naar tak van visserij (x 1.000 gulden) a) b)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 c)
1-200 pk							
- boomkor	67	0	0	0	0	-	-
- bordentrawl	-	-	-	0	-	-	-
- rondvisspan	-	0	0	-	-	-	-
- garnalen	48	42	50	32	45	58	70
- diversen	0	0	-	-	-	-	0
- totaal	49	42	48	32	45	58	72
201-300 pk							
- boomkor	77	127	78	81	74	72	84
- bordentrawl	0	0	41	0	0	0	0
- rondvisspan	51	76	74	0	0	0	0
- garnalen	40	21	53	43	41	82	57
- diversen	94	0	0	0	0	0	0
- totaal	56	79	67	63	58	77	67
301-600 pk							
- boomkor	109	158	68	0	96	0	-
- bordentrawl	8	-	22	-5	0	-	0
- rondvisspan	56	85	84	61	41	67	75
- haringspan	-	-	-	0	-	-	-
- diversen	154	457	94	111	111	133	0
- totaal	69	134	78	64	59	82	96
601-1.100 pk							
- boomkor	105	129	73	5	25	29	16
- bordentrawl	28	0	98	-	0	0	0
- rondvisspan	48	43	76	66	37	65	63
- haringspan	0	92	0	-	0	0	-
- totaal	79	77	81	43	35	51	33
1.101-1.500 pk							
- boomkor	118	180	138	92	95	104	145
- bordentrawl	-	-	0	0	-	-	0
- rondvisspan	0	-	0	0	-	0	0
- haringspan	0	165	0	0	0	178	156
- diversen	-	-	-	0	0	113	-
- totaal	117	180	138	98	100	109	125
1.501- pk							
- boomkor	97	149	126	2	104	101	108
- haringspan	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	97	148	127	102	105	102	108
Alle schepen							
- boomkor	100	151	120	90	97	96	104
- bordentrawl	14	30	46	30	54	67	13
- rondvisspan	50	65	74	62	38	64	66
- haringspan	124	113	183	230	180	177	162
- garnalen	43	29	52	39	42	76	60
- diversen	106	256	151	135	110	92	105
- totaal	85	125	105	84	86	92	93

a) Arbeidsopbrengst = nettoresultaat + deel (inclusief proviand) + sociale voorzieningen + graai-
loon/vakantiegeld; b) 0 = minder dan 5% van het totale aantal mensjaren in de betrokken
pk-groep; - = tak van visserij is niet waargenomen; c) Voorlopige cijfers.

Ook de haringvisserij had te kampen met fors lagere quota met als gevolg dat de besomming van de haringspanners bijna halveerde. In de garnalenvisserij werd ongeveer hetzelfde besomd als vorig jaar.

In de boomkorvisserij steeg de gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar met bijna 10%. De lagere besomming werd gecompenseerd door een daling van het aantal mensjaren en de technische kosten. In de garnalenvisserij en de spanvisserij op haring viel een inkomensdaling te noteren. Mede hierdoor was de gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar in de totale kottervisserij 93.000 gulden, een stijging van 1.000 ten opzichte van 1995.

Het aantal pk's per mensjaar is wederom licht gestegen. Daarentegen daalden de gemiddelde afschrijvings- en rentekosten. De reële arbeidsopbrengst per opvarende ligt ongeveer op hetzelfde niveau als in 1970.

Tabel 2.9 Kengetallen per mensjaar in de kottervisserij over 1970-1996 (gulden van 1996, x 1.000)

Jaar	Mensjaren	Pk	Besomming	Afschr./rente	Overkosten	Arb. opbr.	Waarvan:	
							deel/soc.l.	netto-result.
1970	2.732	83	196	40	66	90	81	9
1971	2.597	90	220	42	77	101	87	14
1972	2.590	97	234	40	78	116	94	22
1973	2.664	108	258	48	95	115	101	14
1974	2.694	125	234	66	110	58	81	-23
1975	2.511	146	243	64	113	66	83	-17
1976	2.290	155	257	61	121	75	87	-12
1977	2.106	153	266	54	121	91	90	1
1978	2.133	154	287	46	116	125	101	24
1979	2.186	153	305	49	136	121	102	19
1980	2.314	157	282	46	152	85	89	-4
1981	2.522	162	288	50	157	81	86	-5
1982	2.544	174	295	58	178	59	82	-23
1983	2.780	171	292	58	167	67	83	-15
1984	2.929	175	292	56	170	66	80	-15
1985	2.990	179	321	56	175	90	90	0
1986	2.970	181	310	67	128	115	103	11
1987	3.036	184	297	72	127	98	99	-1
1988	2.825	208	278	74	127	76	92	-16
1989	2.641	222	298	84	139	76	94	-19
1990	2.486	225	324	81	143	100	103	-3
1991	2.292	227	364	79	145	140	116	25
1992	2.195	224	326	68	142	115	101	14
1993	2.184	225	301	69	143	90	90	-0
1994	2.159	229	301	70	141	89	90	-1
1995	2.108	232	305	72	140	94	93	1
1996 a)	2.032	235	299	68	137	94	91	3

a) Voorlopige cijfers.

3. FINANCIËLE POSITIE KOTTERVISSERIJ

3.1 Aantal bedrijven

Het aantal bedrijven is in 1996 verder teruggelopen. Deze daling trad zowel op bij de meerschipsbedrijven als bij de bedrijven met 1 schip op (zie tabel 3.1).

Het aantal bedrijven is geringer dan het aantal kotters omdat een niet onbelangrijk aantal bedrijven meerdere schepen exploiteert. Ongeveer de helft van het totale motorvermogen van de kottervloot is in exploitatie bij deze groep bedrijven. Een meerschipsbedrijf exploiteert gemiddeld ruim twee schepen.

Tabel 3.1 Aantal bedrijven in de kottervisserij

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 c)
Aantal bedrijven per ultimo a)	438	414	392	396	389	377	364
waarvan:							
- met meer schepen	70	64	66	64	62	59	58
- met 1 schip t/m 300 pk	231	225	212	213	220	210	205
- met 1 schip 301-1.100 pk	43	29	26	26	18	17	16
- met 1 schip boven 1.100 pk	90	85	81	88	89	91	85

a) Er zijn per ultimo veelal enkele bedrijven zonder schip (nieuw schip in aanbouw en dergelijke); daarom is het totaal van de uitsplitsing niet altijd gelijk aan het totaal aantal bedrijven;

c) Voorlopige cijfers.

3.2 Financiering

Het totaal aan investeringen in nieuwe schepen en motoren bedroeg 31 miljoen gulden en lag daarmee wederom op een lager niveau dan vorig jaar (tabel 3.2).

Er kwamen 4 nieuwe schepen in de vaart. Daarvan waren 3 schepen uitgerust met een motor van rond de 300 pk en 1 schip met een motor van 2.000 pk. Er vonden 33 hermotoriseringen plaats, bijna driekwart hiervan betrof schepen van rond de 300 pk.

Het totaal vreemd vermogen op lange termijn is enigszins gedaald tot ongeveer 498 miljoen gulden per ultimo 1996. De totale aflossingen lagen op hetzelfde niveau als vorig jaar terwijl er weinig nieuwe investeringen waren.

De hoogte van het vreemd vermogen wordt behalve door investeringen in nieuwe schepen en motoren ook in sterke mate beïnvloed door investerin-

gen in vangstrechten. Hiermee was in het begin van de jaren negentig naar schatting jaarlijks rond 50 miljoen gulden gemoeid en de laatste jaren ongeveer 25 miljoen gulden.

Voor de kottervisserij als geheel kwam het eigen vermogen begin 1996 uit op ongeveer 34% van het totaal vermogen. Dit is een wederom een teruggang in vergelijking met vorig jaar toen de solvabiliteit nog op 39% lag.

Tabel 3.2 Overzicht van investeringen en vreemd vermogen in de kottervisserij

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Investering in mln. gld. b)	64	31	66	84	63	54	31
Totaal vreemd vermogen op lange termijn per ult. in mln. gld.	524	440	417	541	552	522	498
Gemiddeld vreemd vermogen op lange termijn per bedrijf in duizend gulden	1.196	1.063	1.064	1.367	1.419	1.385	1.368

a) Voorlopige cijfers; b) Bruto-investeringen, zonder aftrek van WIR-premie, exclusief elektronische apparatuur en dekwerktuigen; peildatum: jaar van in de vaart brengen.

3.3 Liquiditeitsontwikkeling per pk-groep

De gemiddelde liquiditeitspositie van de bedrijven met 1 schip is verbeterd ten opzichte van vorig jaar. Bedrijven met meerdere schepen zagen hun liquiditeitspositie iets verslechteren. De gemiddelde solvabiliteit van de bedrijven is weer achteruit gegaan behalve bij de kleinere bedrijven (t/m 300 pk). Hieronder wordt verder ingegaan op de resultaten per groep.

Bij de kleinere bedrijven was de brutokasstroom iets lager dan vorig jaar. De aflossingen en rente daalden echter nog meer zodat de nettokasstroom iets hoger was dan in 1995. De vermogenspositie van deze bedrijven is in doorsnee gunstig met een (ongewijzigd) solvabiliteitspercentage van 61%.

Van de bedrijven met een schip in de klasse 301-1.100 pk verbeterde de liquiditeitspositie enigszins. De nettokasstroom ging van 17 duizend gulden negatief in 1995 naar 11 duizend gulden negatief in 1996. Deze stijging werd voor een groot deel veroorzaakt door een verbetering van de brutokasstroom. De solvabiliteit van de bedrijven in deze pk-klasse is daarentegen verslechterd en komt uit op 32%.

Bij de bedrijven met één schip groter dan 1.100 pk is de liquiditeitspositie verbeterd. Dit is vooral te danken aan lagere aflossingen en rentebetalingen. Het gemiddeld vreemd vermogen op lange termijn is gedaald. De solvabiliteit verslechterde verder en ligt op 30%.

Bij de bedrijven met meer dan één schip verslechterde de liquiditeitspositie in lichte mate. De lagere rentebetalingen zorgden niet voor voldoende compensatie voor de hogere aflossingen en de iets lagere brutokasstroom. Het gemiddeld vreemd vermogen op lange termijn is gedaald bij deze bedrijven. Tegenover een vreemd vermogen van meer dan 4.8 miljoen gulden stond een eigen vermogen van 2,1 miljoen. De solvabiliteit is wederom gedaald van 34% naar 28%.

Tabel 3.3 Gemiddeld vreemd vermogen en nettokasstroom per bedrijf in 1996 a) met tussen haakjes de waarden voor 1995 (x 1000 gulden)

	Bedrijven met één schip			Bedrijven met meer schepen
	t/m 300 pk	301-1.100 pk	boven 1.100 pk	
Vreemd vermogen op lange termijn per 1-1-1996	234 (243)	734 (775)	1.965 (1.993)	4.787 (5.055)
Brutokasstroom in 1996	95 (106)	172 (162)	635 (628)	1.144 (1.175)
- aflossing b)	39 (55)	138 (125)	302 (309)	697 (663)
- rente b)	13 (17)	45 (54)	114 (136)	292 (341)
Nettokasstroom in 1996	43 (34)	-11 (-17)	219 (183)	155 (171)

a) Voorlopige cijfers; b) Rentepercentage (gemiddelde rente voor hypotheek onroerend goed) 6,2%.

3.4 Nettokasstroom van de sector als geheel

In tabel 3.4 is toegerekend naar de nettokasstroom van de sector als geheel. Daarvoor is de brutokasstroom verminderd met de financieringslasten (betaalde aflossingen en rente). Deze financieringslasten, met name de aflossingen, lagen in 1996 op een lager niveau dan de brutokasstroom. Hierdoor week de nettokasstroom in positief opzicht af van het berekende nettoresultaat.

De totale aflossingen en rentebetalingen van de sector zijn licht afgenomen. Hier stond een kleine daling van de brutokasstroom tegenover.

Tabel 3.4 Nettoresultaat, bruto- en nettokasstroom voor de kottervisserij als geheel (x miljoen gulden)

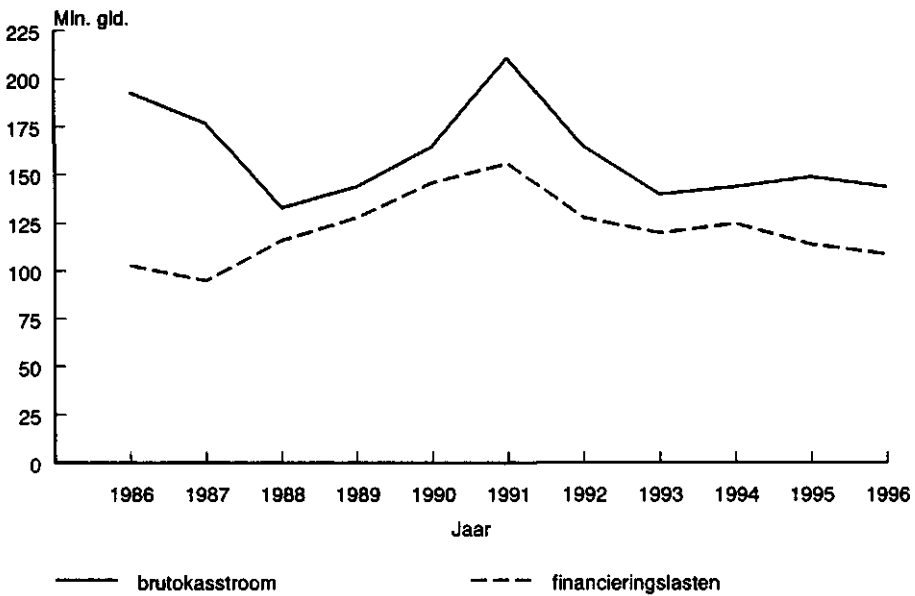
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Nettoresultaat	-7	50	29	0	-1	2	6
+ afschrijving	111	106	94	98	101	100	98
+ berekende rente tot. verm.	62	55	42	42	44	47	40
= Brutokasstroom	166	211	165	140	144	149	144
- aflossingen b)	100	109	92	91	92	82	78
- betaalde rente b)	46	47	36	29	33	32	31
= nettokasstroom uit exploitatie	20	55	37	20	19	35	35

a) Voorlopige cijfers; b) Rentepercentage in de betreffende jaren respectievelijk 8 - 9,6 - 8,9 - 7,5 - 6,2 - 7,2 en 6,2%. Ramingen t/m 1993 op basis van een looptijd van het vreemd vermogen van 10 jaar (nieuw schip) of 8 jaar (tweedehands gekocht schip). Ramingen 1994, 1995 en 1996 op basis van werkelijke aflossingen.

De nettokasstroom uit exploitatie bleef al met al onveranderd 35 miljoen gulden voor alle bedrijven tezamen.

Voor een gemiddeld kotterbedrijf kwam de nettokasstroom uit exploitatie, na betaling van aflossing en rente, uit op ongeveer 90.000 gulden positief. Dit is een kleine vooruitgang in vergelijking met voorgaande jaren.

De op- en neergang van de nettokasstroom is nog eens in beeld gebracht in figuur 3.1. De nettokasstroom uit exploitatie is na 1986 vrijwel steeds positief geweest. Dit in tegenstelling tot het begin van de jaren tachtig toen er sprake was van een negatieve nettokasstroom.

Figuur 3.1 Brutokasstroom en financieringslasten voor de sector als geheel

4. BEDRIJFSRESULTATEN MOSSEL CULTUUR

4.1 Aantal bedrijven en vloot

Het aantal bedrijven is wederom gedaald in 1996. Deze daling doet zich de laatste jaren met name voor in de groep klein(st)e bedrijven. Het aandeel van de grootste bedrijven in de totale aanvoer schommelt al enige jaren rond de 50% (zie tabel 4.1). Geen van de bedrijven in deze groep haalt overigens een aandeel van meer dan 6%.

Tabel 4.1 Aantal bedrijven in de mosselcultuur naar grootte (per 31 december) en aandeel in aanvoer van de groep grootste bedrijven

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Grootteklassen b)							
- kleinste	6	5	4	6	7	6	4
- kleine	7	7	8	12	8	8	6
- middelgrote	30	28	26	25	22	22	18
- grote	18	16	14	11	16	12	17
- grootste	14	17	18	16	15	16	16
Totaal	75	73	70	70	68	64	61
Aandeel grootste bedrijven in de aanvoer (%)	29	43	52	51	39	56	46

a) Voorlopige cijfers; b) Ingedeeld volgens aandeel in de totale productiecapaciteit; grenzen respectievelijk 0,5 - 0,8 - 1,3 en 1,8% van die capaciteit.

Bron: Produktschap Vis; LEI-DLO.

De bruto-investeringen in de mosselsector daalden licht tot 13 miljoen gulden. Er werden twee nieuwe schepen aan de vloot toegevoegd, zes nieuwe motoren geplaatst en vier schepen werden verlengd. Het aantal schepen in de mosselcultuur is al enige jaren vrij stabiel en bedraagt nu 75 schepen. Het gemiddelde motorvermogen nam wederom toe. De laatste 10 jaren is het motorvermogen aan boord van de mosselkotters voortdurend gestegen van 350 pk in 1986 tot 559 pk in 1996.

Factoren als het motorvermogen en de vlootomvang hebben vermoedelijk slechts weinig invloed op de totale productie. Het bestand aan beschikbare percelen en de hoeveelheid mosselzaad zijn hiervoor van groter belang.

Tabel 4.2 Aantal schepen in de mosselcultuur naar leeftijd en motorvermogen (per 31 december)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 a)
Ouderdom:							
0 - 10 jaar	29	27	26	27	23	26	28
11 - 20 jaar	7	8	8	9	14	15	16
meer dan 20 jaar	46	47	46	41	40	35	31
Totaal	82	82	80	77	77	76	75
Motorvermogen:							
1 - 300 pk	10	8	8	6	4	4	3
301 - 450 pk	33	33	31	29	26	25	20
451 pk en meer	39	41	41	42	47	47	52
Totaal	82	82	80	77	77	76	75
Totaal motorvermogen (x 1.000 pk)	37,8	39,0	38,5	38	39	39,6	41,9
Gemiddeld motorvermogen per schip (pk)	461	476	481	493	506	520	559

a) Voorlopige cijfers.

Bron: Produktschap Vis; Directie Visserij; LEI-DLO.

4.2 Aanvoer en opbrengst

De aanvoer van mosselen kwam in het seizoen 1996/1997 uit op 92 miljoen kilogram, een stijging van 10% ten opzichte van vorig seizoen. De aanvoer uit de Waddenzee steeg met ruim 20% en herstelde zich daarmee enigszins van een minder vorig seizoen.

Ondanks de hogere aanvoer daalde de totale opbrengst met ruim 15% tot 106 miljoen gulden. Een prijsdaling van bijna een kwart was hiervoor verantwoordelijk. Het prijsverschil tussen Waddenzee- en Zeeuwse mosselen was dit seizoen aanzienlijk.

Een deel van de aangevoerde mosselen wordt overigens door de Nederlandse kwekers geïmporteerd uit landen als Duitsland en Denemarken. Deze (halfwas) mosselen brengen slechts korte tijd in Nederlandse wateren door. Er werden dit jaar geen mosselen opgenomen door het Mosselfonds.

Tabel 4.3 *Overzicht van aanvoer en opbrengst van consumptiemosselen a)*

	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97
Aanvoer (mln. kg)							
- uit Zeeland	23	33	25	39	54	52	53
- uit de Waddenzee	69	8	26	33	50	32	39
Totaal	92	41	51	72	104	84	92
Opbrengst (mln. gld.)							
- uit Zeeland	19	61	37	54	44	77	47
- uit de Waddenzee	86	23	54	38	61	49	59
Totaal	105	85	91	92	105	126	106
Gem. prijs (gld./100 kg)							
Zeeland	87	184	147	137	81	148	89
Waddenzee	124	297	205	116	121	153	151
Totaal	114	206	178	127	100	150	115

a) Hierin is niet begrepen de door het Mosselonds opgenomen aanvoer.
Bron: Produktschap Vis.

4.3 **Bedrijfseconomisch resultaat mosselsector**

Het nettoresultaat van de sector daalde voor het eerst in jaren met bijna 40% tot ongeveer 40 miljoen. Verantwoordelijk hiervoor waren de lagere besomming en de iets hogere technische kosten.

De technische kosten, dat wil zeggen de kosten zonder loonbestanddelen, stegen vooral als gevolg van de hogere gasoliekosten en meer afschrijvings- en rentelasten.

De loonkosten zijn geraamd op basis van normatieve lonen per werknemer. Er stonden niet voldoende gegevens ter beschikking om daarbij verschillen tussen de grootteklassen aan te brengen. Voor alle opvarenden, zowel eigenaren als niet-eigenaren, is dan ook hetzelfde bedrag ingecalculeerd. Zoals gebruikelijk is daar vergoeding voor leiding en toezicht niet bij inbegrepen.

Tabel 4.4 Mosselcultuur - bedrijfseconomische resultaten (x miljoen gulden)

	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96 a)	96/97 a)
Besomming b)	85,2	93	94	106,1	127,8	107,6
Af: technische kosten c)	45,6	61,3	42,7	49,1	47,7	51,4
Arbeidsopbrengst	39,6	31,7	51,3	57	80,1	56,2
- loon/sociale lasten	16	16	16,4	16,2	16,2	16,4
- nettoresultaat	23,6	15,7	34,9	40,8	63,9	39,8
In guldens van 1996						
Besomming b)	95,4	101,9	100,4	110,3	130,5	107,6
Af: technische kosten c)	51,1	67,2	45,6	51,0	48,7	51,4
Arbeidsopbrengst	44,4	34,7	54,8	59,2	81,8	56,2
Waarvan:						
- loon/sociale lasten	17,9	17,5	17,5	16,8	16,5	16,4
- nettoresultaat	26,5	17,2	37,3	42,4	65,3	39,8

a) Raming; b) Inclusief overige opbrengsten; c) Alle kosten, exclusief loon en sociale lasten.

4.4 Bedrijfsresultaten per grootteklasse

De gemiddelde resultaten daalden in alle groepen. Bij de grotere bedrijven was de daling sterker dan bij de groep kleine en middelgrote mosselkwekers. Deze groep kleinere bedrijven had echter vorig seizoen juist weer minder geprofiteerd van de hogere besommingen. Dit bevestigt het patroon dat wel vaker bij deze groep te zien is. Over het algemeen profiteren de wat kleinere bedrijven minder van uitzonderlijk goede seizoenen zoals 1995/1996. Daarentegen heeft men het extra moeilijk als de omstandigheden in de mosselcultuur minder gunstig zijn.

Een berekening van de inkomenspositie van de opvarenden - nog steeds voor het merendeel ondernemers en hun familieleden - is mogelijk in de vorm van een gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar. Deze arbeidsopbrengst wordt berekend door van de bruto-opbrengst alle kosten, behalve loon en sociale lasten, af te trekken. Het saldo bestaat dus uit de som van loonbestanddelen en nettoresultaat. De gemiddelde arbeidsopbrengst per opvarende is in 1996 gedaald tot 247.000 gulden.

Tabel 4.5 Gemiddelde resultaten per bedrijf in de mosselcultuur (x 1.000 gulden)

	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96 a)	96/97 a)
Kleine bedrijven c)						
- bruto-opbrengst	680	482	441	820	689	643
- nettoresultaat	298	-4	23	352	212	149
- arb. opbr. per opvarende	188	64	78	205	147	125
Middelgrote bedrijven c)						
- bruto-opbrengst	1.280	675	762	1.125	1.320	1.233
- nettoresultaat	625	-56	145	429	616	519
- arb. opbr. per opvarende	332	46	118	220	282	251
Grote bedrijven c)						
- bruto-opbrengst	1.640	1.411	1.446	1.407	1.931	1.489
- nettoresultaat	332	80	320	462	983	567
- arb. opbr. per opvarende	147	87	155	184	316	213
Grootste bedrijven c)						
- bruto-opbrengst	1.651	3.011	2.822	2.300	2.874	2.184
- nettoresultaat	340	1.111	1.684	922	1.574	699
- arb. opbr. per opvarende	161	408	564	307	520	282
Gemiddeld alle bedrijven						
- bruto-opbrengst	1.159	1.306	1.318	1.538	1.854	1.730
- nettoresultaat	322	223	505	609	934	648
- arb. opbr. per opvarende	158	130	220	250	346	247
- loonkosten per opvarende	64	66	68	69	71	72

a) Voorlopige cijfers; b) Raming; c) Zie noot b); Bij tabel 4.1 (wegens het geringe aantal beschikbare gegevens zijn de twee groepen kleinste bedrijven samengevoegd).

5. BUITENLANDSE HANDEL

5.1 Invoer

De Nederlandse invoer van vis en visproducten steeg in 1996 van 1.521 naar 1.592 miljoen gulden. Voor wat de waarde betreft werd daarmee de stijgende trend uit voorgaande jaren voortgezet. De ingevoerde hoeveelheid daalde echter per saldo met 32.400 ton van 408.200 naar 375.800 ton. De waardevermeerdering was voor een groot deel het gevolg van een stijging van waardevolle invoer uit Afrikaanse landen en in mindere mate van prijsstijgingen. Met name steeg de laatste jaren de import van zoetwatervisproducten uit Tanzania, Oeganda en Kenia, garnalen (re-import) en sardienproducten uit Marokko en tonijnproducten uit Madagaskar. Verder had de verandering in invoer (waarde) per continent veelal betrekking op schaal-, schelp- en weekdieren (overige vissoorten). De achteruitgang in ingevoerde hoeveelheden (platvis en pelagische soorten) betrof vrijwel alleen de invoer uit landen van de Europese Unie.

Tabel 5.1 Nederland: invoer naar herkomst (x miljoen gulden) a)

Herkomst	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Duitsland	209	259	230	200	199	211	196
Ver. Koninkrijk	144	216	231	148	165	161	184
Denemarken	163	173	195	132	156	147	136
België	127	150	137	83	103	96	96
Overige EU b)	93	94	90	86	109	128	141
Totaal EU	736	892	883	649	732	743	753
Voorm. Oostblok	78	69	93	141	137	112	110
Overig Europa c)	96	128	148	148	129	170	165
Totaal Europa	910	1.089	1.124	938	998	1.025	1.028
Overige wereld	281	346	256	413	438	496	564
Totaal	1.191	1.435	1.380	1.351	1.436	1.521	1.592
waarvan:							
- tong/schol	196	267	260	165	189	185	177
- kabeljauw	104	106	91	106	104	130	131
- pelagische vis	129	150	165	138	144	136	120
- garnalen	220	264	205	275	320	328	329
- overige	542	648	659	667	679	742	835

a) Zie ook bijlagen 2 en 4; b) Vanaf 1996 inclusief Zweden, Finland en Oostenrijk; c) Voornamelijk IJsland en Noorwegen.

Bron: CBS/LEI-DLO.

De ingevoerde hoeveelheden tong en schol daalden met respectievelijk 29 en 17%. Doordat vooral voor tong gemiddeld flink hogere inkoopprijzen moesten worden betaald, daalde de invoerwaarde van deze vissoorten in totaliteit slechts 5%. De invoer van tong en schol is vrijwel alleen afkomstig uit EU-omvlaglanden. Het hoeft dus ook geen verwondering te wekken dat het verloop van zowel de invoer als de aanvoer van deze vissoorten elkaars spiegelbeeld zijn.

Met uitzondering van de ingevoerde (maatjes)haring en het zogenaamde makreel klondyken is de invoer van pelagische vis in grote mate afhankelijk van de aanvoer hier te lande van "omgevlagde" EU-vaartuigen. Veranderingen in de aanvoer van met name zeegevroren producten zijn daarom van wezenlijk belang voor de invoer van deze vissoorten. De in 1996 ingevoerde quotaverlagingen voor haring en makreel hebben dan ook grote invloed gehad. Hierbij liep de haringinvoer met een derde (27.300 ton) en de makreelinvoer met de helft (23.900 ton) terug. Gemiddeld onderging de ingevoerde haring een prijsstijging van 40 cent per kilogram. Voor de Deense maatjes kwam dit zelfs uit op 80 cent per kilogram. De makreelprijs steeg gemiddeld per kilogram met 35 cent. De invoerwaarde daalde hierdoor van zowel haring als makreel met 8 miljoen gulden. De invoerhoeveelheid en waarde van horsmakreel bleef in beide jaren vrijwel gelijk. In totaliteit daalde de invoer van de drie pelagische soorten van 157.000 naar 107.000 ton respectievelijk van 136 naar 120 miljoen gulden.

De invoer van garnalen daalde in 1996 met 1.300 ton tot 28.800 ton. De invoerwaarde bleef vrijwel gelijk. Binnen de invoer nam het aandeel van de verwerkte (gepelde) garnalen toe. Dit betrof grotendeels re-import uit Marokko en Oost-Europa.

5.2 Uitvoer

De waarde van de Nederlandse uitvoer van vis en visproducten bleef met 2.355 miljoen gulden vrijwel gelijk aan die van 2.363 miljoen gulden uit 1995. Sinds 1992 is er een betrekkelijke stabilisatie van de uitvoer tussen 2,3 en 2,4 miljard gulden. De uitgevoerde hoeveelheid daalde per saldo van 601.000 ton naar 583.900 ton en gaf hiermee hetzelfde beeld te zien als voorgaande jaren. Het op gelijk niveau blijven van de exportwaarde was vooral te danken aan prijsstijgingen, terwijl de hoeveelhedsdaling vooral platvis en pelagische soorten betrof. De uitvoer naar de overige continenten bleef in totaliteit vrijwel gelijk. Hierbinnen daalde de uitvoer naar Azië en steeg die naar Afrika. Verantwoordelijk hiervoor was het verloop van de uitvoer van pelagische vissoorten en overige soorten.

In tegenstelling tot het beeld uit voorgaande jaren steeg de tonguitvoer naar Italië en daalde die naar Spanje. De totale tonguitvoer kwam in 1996 per saldo uit op een daling van 6.500 ton respectievelijk 43 miljoen gulden. Een gemiddelde prijsstijging van f 2,10 per kilogram behoedde de uitvoerwaarde voor nog verdere terugval.

Bij de uitvoer van schol trad een geringe daling op in hoeveelheid. Een prijsstijging per kilogram van f 8,45 naar f 9,06 zorgde echter voor een nagevoeg gelijkblijvende uitvoerwaarde. Na een jarenlang dalende trend in de uitvoer naar het voor de scholuitvoer meest belangrijke land Italië was er in 1996 weer sprake van een verheugende stijging. Dit ging echter ten koste van de uitvoer naar met name het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en de Verenigde Staten.

Tabel 5.2 Nederland: uitvoer naar bestemming (x miljoen gulden) a)

Bestemming	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
België	399	412	438	390	426	439	447
Duitsland	330	362	368	393	401	406	404
Italië	413	482	403	384	326	261	373
Frankrijk	304	298	275	274	268	285	322
Spanje	182	200	214	160	241	262	158
Ver. Koninkrijk	83	92	101	107	106	96	91
Overige EU b)	88	115	82	91	90	89	121
Totaal EU	1.799	1.961	1.881	1.799	1.858	1.838	1.916
Voorm. Oostblok	70	70	69	85	101	82	69
Overig Europa c)	116	124	106	102	108	97	29
Totaal Europa	1.985	2.155	2.056	1.986	2.067	2.017	2.014
Nigeria	56	93	118	102	72	77	91
Japan	59	55	55	64	73	85	64
Overige wereld	198	159	171	186	176	184	186
Totaal	2.298	2.462	2.400	2.338	2.388	2.363	2.355
waarvan:							
- tong/schol	866	986	845	754	720	718	677
- kabeljauw	69	71	58	78	77	64	67
- pelagische vis	369	393	415	391	380	361	357
- garnalen	287	278	303	356	406	395	430
- overige	707	734	779	759	805	825	824

a) Zie ook bijlagen 3 en 5; b) Vanaf 1996 inclusief Zweden, Finland en Oostenrijk; c) Voornamelijk Zweden, Zwitserland en Oostenrijk. Vanaf 1996 voornamelijk Zwitserland.

Bron: CBS/LEI-DLO.

De uitvoer van pelagische soorten (haring, makreel en horsmakreel) onderging zowel in hoeveelheid als in waarde een geringe daling.

Na de stijging in 1995 was er in 1996 een daling van de haringuitvoer in hoeveelheid met een derde, terwijl de waardedaling door prijsstijgingen beperkt bleef tot een kwart. Voor de onbewerkte haring (zeevries) bedroeg de achteruitgang, zonder enige prijscompensatie, 40%. Voor de verduurzaamde haring bedroeg deze daling naar hoeveelheid 16 en naar waarde 11%. De uitvoer naar Duitsland, samen met Nigeria verreweg het belangrijkste afzetland, daalde dit jaar wederom fors. Daling trad vooral op bij de vol- en half-

conserven. De grootste achteruitgang vond plaats in de uitvoer naar Afrika, met name naar Nigeria en Egypte en in mindere mate naar Aziatische landen.

Voor de makreeluitvoer resulteerde in 1996 evenals in 1995 een sterke teruggang in de uitgevoerde hoeveelheden. Met name naar het voormalig Oostblok en Afrika werd minder uitgevoerd. Doordat voor de export naar Afrika, althans volgens de statistieken, flink wat meer opbrengst werd verkregen, bleef de waardedaling beperkt tot 3 miljoen gulden.

De uitvoer van horsmakreel steeg in 1996 als gevolg van een intensievere visserij met 67.000 ton respectievelijk met 49 miljoen gulden. Met name naar landen als Nigeria, Ivoorkust en Egypte werd meer uitgevoerd.

De uitvoerwaarde van garnalen steeg van 395 naar 430 miljoen gulden. De gemiddelde prijs steeg naar f 12,02 per kilogram. De stijging betrof voornamelijk de EU, met name Frankrijk, België en Duitsland. Het overige verloop betrof de voor Nederlandse rekening verwerkende Oost-Europese landen en Marokko.

PUBLICATIES IN 1996/97

RAPPORTEN

- Buisman, F.C. (1996)
Economische aspecten van Coastal Zone Management; Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Mededeling 567
- Davidse, W.P. e.a. (1997)
Property rights in fishing, effects on the industry and effectiveness for fishery management policy; (publicatie in voorbereiding)
- Davidse, W.P. e.a. (1997)
Return on Capital in the European fishery industry; (publicatie in voorbereiding)
- Davidse, W.P. en M.O. van Wijk (1996)
Economic report of the North Sea flatfish fishery; Rapport aan EC
- Davidse, W.P. (1997)
ITQs in the Netherlands; In: *Property rights in the fishing industry*; G. Pétursdóttir (ed.); University of Iceland Press
- Hoefnagel, E. en W. Smit (1997)
Co-management and property rights in the Netherlands; In: *Property rights in the fishing industry*; G. Pétursdóttir (ed.); University of Iceland Press
- Hoefnagel, E. (1996)
Trade in fishing rights in the Netherlands: a maritime environment market; In: *Fisheries Management in crisis*; K. Crean and D. Symes (eds.) Blackwell Science Ltd.
- Salz, P., J.W. de Wilde, E. Buisman en E. Hoefnagel (1996)
Comparison of Mediterranean and Atlantic fisheries management; Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Onderzoekverslag 155
- Salz, P. et al. (1996)
Kennisbehoeften van het visserijbeleid in het jaar 2010; NRLO

Salz, P. et al.

Concerted Action: Coordination of Research in Fishery Economics:

- Working Document Nr. 5: Licencing systems in five EU Member States (1997)
- Working Document Nr. 8: Multi-annual guidance programmes-review of national experiences (1997)
- Working Document Nr. 10: Economic performance of selected fleet segments in the EU, 1996/2 Report (data 1994-1996)

Smit, J.G.P en M.O. van Wijk (1997)

De Nederlandse visverwerkende industrie en groothandel; Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Mededeling 585

Smit, W. e.a. (1996)

Bijdrage aan de eindevaluatie van de uitvoering van de voorstellen van de stuurgroep Biesheuvel; Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Mededeling 575

Wilde, J.W. de en C. Taal (1997)

Perspectieven IJsselmeervisserij: Sociaal-economische situatie en verkenning van de toekomst; (publicatie in voorbereiding)

CONFERENCE PAPERS

EAFE IXth Annual Conference, Quimper, 28-30 april 1997

- Buisman, E. en P. Salz - *Scenario analysis: Exploring the future of fisheries*
Wilde, J.W. de - *Mediterranean and Atlantic fisheries management compared*
Wijk, M.O. van - *Fish processing in the Netherlands*

Social Science Network, Sevilla, 5-7 september 1996

- Davidse, W.P. - Strategic responses of Dutch fishermen to limited measures and property rights
Hoefnagel, E. - Legal but Controversial: Quota Hopping, the CFP and the Treaty of Rome

Public Hearings European Parliament

- Davidse, W.P. - Individual transferable quotas in the Netherlands. Public hearing on Comparative Systems for Managing Fish Stocks, 30-31 oktober 1996
Salz, P. - MAGP-IV in Regional Perspective. Public hearing on Fourth Generation of Multi-annual Guidance Programmes, 23-24 september 1996

ICES Annual Conference, Reykjavik, 26 september t/m 2 oktober 1996

Salz, P. - *ITQs in the Netherlands, 20 years of experience*

OVERIGE ARTIKELEN, PRESENTATIES EN DOCUMENTEN

- Jager, J. de (1996) - *Aanvoer, invoer en uitvoer tong en schol Nederland in recente jaren; notitie ten behoeve van de studiereis naar IJsland*
- Jager, J. de (1997) - *De Zuid-Afrikaanse visserij, impressies en mogelijkheden, verkenning ten behoeve van de studiereis naar Zuid-Afrika*
- Jager, J. de (1997) - *Verlaging Noordzee-quota en openstelling Smuthavet begrenzen haringhandel; Visserijnieuws nr. 21 (bijlage)*
- Smit, W. en M.O. van Wijk - *Aspecten economisch onderzoek schelpdiersector; lezing workshop "Voortgang Evaluatie Beleid Kustwateren"; 28 mei 1997*
- Wijk, M.O. van - *Zwaar weer op komst; Maritiem Journaal 1996; De Vey Mestdagh; Middelburg*
- Wilde, J.W. de - *De economie van het viskweken; In: Aquacultuur (1996)*
- Dol, W. - *Informatica als hulpmiddel voor bio-economisch visserij-onderzoek; In: Agro Informatica; oktober 1996*
- Taal, C. - *LEI-DLO, een halve eeuw onderzoek in de visserij; Visserijnieuws nr.9 (bijlage), 1997*
- Smit, M.H. - *Imports of fish and fish products from developing countries; lezing seminar CBI; april 1996; Rotterdam*
- Smit, W. - *An Economic Approach to Measuring Fishing Effort; Application to a Dutch Cutter Fleet; Marine Resources Economics, Thalassorama section, Volume 11 Number 4, Autumn 1996*
- Harmsma, H. - *Market structures and distribution channels; lezing CBI seminar; april 1996; Rotterdam*

BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht van de Nederlandse vangstrechten 1991-1997 (inclusief ruil, tonnen)

Vissoort/gebied	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TONG							
- Noordzee, enz.	19.455	20.085	23.525	23.625	22.202	17.100	13.533
- overige EU-wateren	0	0	0	0	0	350	155
- totaal	19.455	20.085	23.525	23.625	22.202	17.450	13.688
SCHOL							
- Noordzee, enz.	85.420	79.488	75.150	70.335	50.860	34.120	31.455
- overige EU-wateren	0	0	0	0	0	490	180
- totaal	85.420	79.488	75.150	70.335	50.860	34.610	31.635
KABELJAUW							
- Noordzee, enz.	10.905	11.355	11.675	11.445	12.900	13.630	12.190
- overige EU-wateren	0	0	0	0	0	130	65
- totaal	10.905	11.355	11.675	11.445	12.900	13.760	12.255
WIJTING							
- Noordzee, enz.	4.980	6.560	5.070	5.150	4.370	4.220	4.700
- overige EU-wateren	0	0	0	0	0	185	45
- totaal	4.980	6.560	5.070	5.150	4.370	4.405	4.745
SCHELVIS							
- Noordzee, enz.	175	200	810	950	710	710	680
KOOLVIS							
- Noordzee, enz.	200	180	160	160	100	80	135
HARING							
- Noordzee, enz.	70.853	76.319	80.129	83.805	86.715	35.300	34.950
- overige EU-wateren	6.160	10.010	10.010	10.010	10.570	12.140	20.790
- totaal	77.013	86.329	90.139	93.815	97.285	47.440	63.740
MAKREEL							
- Noordzee, enz.	1.650	1.880	2.070	2.430	1.960	1.280	1.025
- overige EU-wateren	32.080	37.380	40.720	43.570	34.580	23.060	23.310
- totaal	33.730	39.260	42.790	46.000	36.540	24.340	24.335
ZEEDUIVEL							
- overige EU-wateren	0	0	0	0	0	55	220

Bijlage 1 (vervolg)

Vissoort/gebied	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
HEEK							
- Noordzee, enz.	80	180	130	120	60	60	70
- overige EU-wateren	0	0	190	150	130	90	200
- totaal	80	180	320	270	190	150	270
Vissoorten waarvoor alleen TAC's b) voor EU-landen samen gelden.							
SPROT							
- Noordzee, enz.	40.000	33.680	58.680	84.680	139.670	164.670	114.670
HORSMAKREEL							
- Noordzee, enz.	45.000	55.000	55.000	54.250	55.000	55.000	55.000
- overige EU-wateren	192.000	212.000	212.000	262.000	262.000	259.000	259.000
- totaal	237.000	267.000	267.000	316.250	317.000	314.000	314.000
BLAUWE WIJTING							
- Noordzee, enz.	20.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
- overige EU-wateren	143.000	129.500	110.500	113.500	96.000	50.500	51.500
- totaal	163.000	179.500	160.500	163.500	146.000	100.500	101.500
KEVER							
- Noordzee, enz.	171.000	171.000	191.000	180.000	180.000	180.000	180.000

a) NL-quotum naast EU-TAC; b) TAC = Total Allowable Catch; c) inclusief Atlanto Scandian.

Bijlage 2 Invoer van vis en visproducten naar productvorm (x miljoen gulden) a)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TONG							
- heel, vers	81	101	105	58	67	73	67
- heel, diepvries	3	4	2	2	3	2	1
- totaal	84	105	107	60	70	75	68
SCHOL							
- heel, vers	107	157	143	97	108	95	95
- heel, diepvries	1	1	1	2	6	6	4
- filets en dergelijke	4	4	9	6	5	9	10
- totaal	112	162	153	105	119	110	109
KABELIAUW							
- heel, vers	69	63	61	41	53	38	44
- heel, diepvries	0	1	1	19	23	12	11
- filets en dergelijke	28	29	23	11	15	26	23
- gezouten/gedroogd	7	13	6	35	13	54	53
- totaal	104	106	91	106	104	130	131
HARING							
- heel, vers	12	16	17	12	8	6	5
- heel, diepvries	35	39	36	35	37	43	38
- gezouten	16	16	24	10	16	13	11
- gerookt	0	1	0	0	1	0	1
- filets en dergelijke	5	8	9	16	6	9	8
- overig verwerkt	13	14	14	9	11	10	10
- totaal	81	94	100	82	79	81	73
MAKREEL							
- heel, vers	4	3	4	6	3	2	1
- heel, diepvries	34	42	49	30	41	32	24
- gerookt	1	1	1	1	1	1	1
- filets en dergelijke	1	1	2	1	0	0	1
- overig verwerkt	2	2	2	3	4	1	1
- totaal	42	49	58	41	49	36	28
HORSMAKREEL							
- heel, vers	0	0	0	0	1	1	1
- heel, diepvries	6	7	7	15	15	18	18
- totaal	6	7	7	15	16	19	19
GARNALEN							
- crangon	27	31	35	30	57	57	57
- pandalus	16	31	13	6	33	21	9
- overige	53	73	69	137	130	158	156
- verwerkt	124	129	88	102	100	92	107
- totaal	220	264	205	274	320	328	329
OVERIGE SOORTEN							
- totaal	542	648	659	667	679	742	835
Totale invoer	1.191	1.435	1.380	1.351	1.436	1.521	1.592

a) Als gevolg van de vrijmaking van de EU-binnengrenzen is de statistiek gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers vanaf 1993 niet geheel vergelijkbaar met die van voorgaande jaren.

Bron: CBS/LEI-DLO.

Bijlage 3 Uitvoer van vis en visproducten naar productvorm (x miljoen gulden) a) b)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TONG							
- heel, vers	233	267	253	172	184	200	177
- heel, diepvries	130	153	150	148	105	122	102
- totaal	363	420	403	320	289	322	279
SCHOL							
- heel, vers	36	36	25	28	19	16	16
- heel, diepvries	12	13	10	8	9	9	9
- filets en dergelijke	455	517	407	398	403	371	373
- totaal	503	566	442	434	431	396	398
KABELJAUW							
- heel, vers	29	24	28	23	24	23	23
- heel, diepvries	0	1	2	5	20	1	2
- filets en dergelijke	27	29	22	22	22	27	29
- gezouten/gedroogd	13	17	6	28	11	13	13
- totaal	69	71	58	78	77	64	67
HARING							
- heel, vers	4	5	5	2	1	1	1
- heel, diepvries	86	70	66	58	66	100	62
- gezouten	48	52	48	44	50	45	47
- gerookt	8	11	8	6	8	5	5
- filets en dergelijke	2	3	8	28	15	11	11
- overig verwerkt	61	67	63	49	64	52	38
- totaal	209	208	198	187	204	214	164
MAKREEL							
- heel, vers	2	2	2	2	2	1	1
- heel, diepvries	81	97	101	98	87	62	58
- gerookt	10	9	10	7	6	6	7
- filets en dergelijke	0	0	0	1	2	1	1
- overig verwerkt	6	8	5	11	5	2	2
- totaal	99	116	118	119	102	72	69
HORSMAKREEL							
- heel, vers	0	0	0	0	0	0	0
- heel, diepvries	61	69	99	85	74	75	124
- totaal	61	69	99	85	74	75	124
GARNALEN							
- crangon	80	62	70	87	96	90	100
- pandalus	17	13	13	8	10	7	7
- overige	27	42	39	80	64	65	59
- verwerkt	163	161	181	181	236	233	264
- totaal	287	278	303	356	406	395	430
OVERIGE SOORTEN							
- totaal	707	734	779	759	805	825	824
Totale uitvoer	2.298	2.462	2.400	2.338	2.388	2.363	2.355

a) Als gevolg van de vrijmaking van de EU-binnengrenzen is de statistiek gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers vanaf 1993 niet geheel vergelijkbaar met die van voorgaande jaren.

Bron: CBS/LEI-DLO.

Bijlage 4 Invoer van vis en visproducten naar continent (x miljoen gulden) a) b)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TONG							
- EU	82	100	98	55	67	72	66
- overig Europa	2	5	9	5	2	2	2
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	1	1	0
- totaal	84	105	107	60	70	75	68
SCHOL							
- EU	101	151	133	92	106	96	94
- overig Europa	10	11	19	13	13	14	15
- Amerika	1	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	112	162	153	105	119	110	109
KABELJAUW							
- EU	80	72	70	53	53	52	63
- overig Europa	24	34	21	53	51	77	67
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	1	1
- totaal	104	106	91	106	104	130	131
HARING							
- EU	63	71	82	63	59	58	46
- overig Europa	18	23	18	19	20	23	27
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	81	94	100	82	79	81	73
MAKREEL							
- EU	40	47	57	40	48	35	28
- overig Europa	2	2	1	1	1	1	0
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	42	49	58	41	49	36	28
HORSMAKREEL							
- EU	6	7	7	15	16	19	19
- overig Europa	0	0	0	0	0	0	0
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	6	7	7	15	16	19	19

Bijlage 4 (vervolg)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
GARNALEN							
- EU	62	67	71	60	87	86	82
- overig Europa	48	32	59	63	54	49	56
- Amerika	5	3	4	55	21	31	39
- Afrika	6	18	18	40	43	51	57
- Azië/Australië	99	144	53	56	115	111	95
- totaal	220	264	205	274	320	328	329
OVERIGE SOORTEN							
- EU	302	377	365	271	296	325	355
- overig Europa	69	93	113	135	125	116	108
- Amerika	88	95	88	104	126	143	134
- Afrika	11	13	18	53	51	71	140
- Azië/Australië	72	70	75	104	81	87	98
- totaal	542	648	659	667	679	742	835
TOTALE INVOER							
- EU	736	892	883	649	732	743	753
- overig Europa	175	194	241	288	266	282	275
- Amerika	94	104	92	161	147	174	173
- Afrika	17	31	36	93	94	122	197
- Azië/Australië	169	214	128	160	197	200	194
- totaal	1.191	1.435	1.380	1.351	1.436	1.521	1.592

a) Als gevolg van de vrijmaking van de EU-binnengrenzen is de statistiek gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers vanaf 1993, met name voor de EU, niet geheel vergelijkbaar met die in voorgaande jaren; b) EU vanaf 1996 inclusief Zweden, Finland en Oostenrijk.

Bron: CBS/LEI-DLO.

Bijlage 5 Uitvoer van vis en visproducten naar continent (x miljoen gulden) a) b)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TONG							
- EU	333	394	376	292	266	302	265
- overig Europa	12	12	12	8	8	8	3
- Amerika	16	12	13	18	12	11	10
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	2	2	2	2	3	1	1
- totaal	363	420	403	320	289	322	279
SCHOL							
- EU	388	457	355	348	344	314	354
- overig Europa	69	75	59	53	57	51	14
- Amerika	27	18	15	18	17	18	14
- Afrika	0	0	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	19	17	13	15	13	13	16
- totaal	503	566	442	434	431	396	398
KABELJAUW							
- EU	68	69	57	77	75	62	66
- overig Europa	1	1	1	1	2	2	1
- Amerika	0	0	0	0	0	0	0
- Afrika	0	1	0	0	0	0	0
- Azië/Australië	0	0	0	0	0	0	0
- totaal	69	71	58	78	77	64	67
HARING							
- EU	113	124	119	115	126	103	97
- overig Europa	21	23	21	19	18	20	14
- Amerika	1	2	1	1	1	1	0
- Afrika	54	46	45	41	44	68	39
- Azië/Australië	20	13	12	11	15	22	14
- totaal	209	208	198	187	204	214	164
MAKREEL							
- EU	31	27	22	18	17	13	14
- overig Europa	5	14	15	19	31	19	12
- Amerika	3	5	1	3	6	3	2
- Afrika	44	58	72	70	44	32	38
- Azië/Australië	16	12	8	9	4	5	3
- totaal	99	116	118	119	102	72	69
HORSMAKREEL							
- EU	2	2	2	2	3	2	1
- overig Europa	0	0	0	0	3	1	2
- Amerika	4	2	17	28	22	12	12
- Afrika	36	50	53	36	24	26	82
- Azië/Australië	19	14	27	19	22	34	27
- totaal	61	69	99	85	74	75	124

Bijlage 5 (vervolg)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
GARNALEN							
- EU	243	247	259	300	346	339	373
- overig Europa	42	28	36	48	48	40	46
- Amerika	0	0	1	0	1	2	0
- Afrika	1	2	3	8	11	14	11
- Azië/Australië	1	1	4	1	0	0	0
- totaal	287	278	303	356	406	395	430
OVERIGE SOORTEN							
- EU	621	641	691	647	681	703	746
- overig Europa	36	41	31	39	42	38	6
- Amerika	12	9	11	12	14	16	15
- Afrika	4	6	7	17	16	10	9
- Azië/Australië	35	37	39	44	52	58	48
- totaal	707	734	779	759	805	825	824
TOTALE UITVOER							
- EU	1.799	1.961	1.881	1.799	1.858	1.838	1.916
- overig Europa	186	194	175	187	209	179	98
- Amerika	63	48	59	80	73	63	53
- Afrika	139	163	180	171	139	150	179
- Azië/Australië	111	96	105	101	109	133	109
- totaal	2.298	2.462	2.400	2.338	2.388	2.363	2.355

a) Als gevolg van de vrijmaking van de EU-binnengrenzen is de statistiek gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers vanaf 1993, met name voor de EU, niet geheel vergelijkbaar met die van voorgaande jaren; b) EU vanaf 1996 inclusief Zweden, Finland en Oostenrijk.

Bron: CBS/LEI-DLO.

